

คำสั่งกองทัพบก

ที่ ๑๖๘ / ๒๕๕๘

เรื่อง ชี้แจงการปฏิบัติการสุขาภิบาลในสนาม

เนื่องจากในราชการสนาม ทหารออกไปปฏิบัติหน้าที่ในราชการสงครามหรือทำการฝึกนอกที่ตั้งปกติแล้ว สภาพการสุขาภิบาลและสิ่งแวดล้อมย่อมมีความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่นที่จะต้องเผชิญกับภัยคุกคามต่อสุขภาพของทหาร ฉะนั้น เพื่อเป็นการสงวนกำลังพล ให้ทหารมีสุขภาพสมบูรณ์ไม่เจ็บป่วยพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้ผลดีเต็มที่ และเพื่อให้การปฏิบัติการสุขาภิบาลในสนามมีความทันสมัยสอดคล้องสภาพปัจจุบัน จึงให้ยกเลิกคำสั่ง ทบ. (คำชี้แจง) ที่ ๘๖/๓๑๐๒ ลง ๑๐ เม.ย.๕๕ เรื่อง ชี้แจงการปฏิบัติการสุขาภิบาลในสนาม โดยให้ผู้บังคับบัญชาทุกชั้นยศ และเจ้าหน้าที่เหล่าทหารแพทย์ของหน่วย ยึดถือปฏิบัติการสุขาภิบาลในที่ตั้งปกติ เป็นแนวทางปฏิบัติ และให้ใช้แนวทางปฏิบัติการสุขาภิบาลในสนามที่ปรับปรุงใหม่ต่อไปนี้ มาประกอบเพิ่มเติมให้สมบูรณ์

ก. การเลือกที่ตั้ง

๑. ผู้บังคับหน่วย มีหน้าที่รับผิดชอบในการเลือกที่ตั้ง โดยจัดส่วนล่วงหน้าซึ่งมีแพทย์เป็นเจ้าหน้าที่ร่วมการพิจารณาด้วย

๒. หลักในการเลือกที่ตั้ง ต้องให้ได้ผลดีทั้งในทางยุทธวิธี และการสุขาภิบาล ควรพยายามเลือกให้เป็นไปตามหลักสุขาภิบาลให้มากที่สุดเท่าที่สภาพการณ์ทหารจะอำนวยให้ เมื่อไม่ขัดต่อหลักยุทธวิธีควรเลือกที่ตั้งตามลักษณะต่อไปนี้

(ก) ปลอดภัย

- (ข) สะดวกในเรื่องน้ำและอื่นๆ
- (ค) ถูกลักษณะสุขาภิบาล
- (ง) สะดวกต่อการควบคุมบังคับบัญชา
- (จ) ให้ความสุขสบายแก่ทหาร

๓. ลักษณะที่ตั้งที่พึงปรารถนา

- (ก) มีพื้นที่กว้างขวางพอสำหรับจัดที่พัก กระจง โรงเลี้ยง ส้วม สนามฝึกและ

อื่นๆ

- (ข) เป็นเนินลาดเล็กน้อย ระบายน้ำได้สะดวก
- (ค) ดินแน่นแต่ซึมง่าย (ดินทราย) และควรมีหญ้าปกคลุม ลักษณะเช่นนี้จะ

ป้องกันหลุมโคลนในฤดูฝนและฝุ่นในฤดูร้อน

- (ง) มีต้นไม้ช่วยกันแดดลม
- (จ) มีถนนและเส้นทางคมนาคมสะดวก
- (ฉ) สะดวกในเรื่องบริการน้ำ เชื้อเพลิง และอาหารสัตว์
- (ช) เป็นที่กำบังการตรวจการณ์ทางอากาศ

๔. ลักษณะที่ตั้งที่ไม่พึงปรารถนา

- (ก) ที่ลุ่ม ท้องถ้ำธารที่แห้ง
- (ข) ที่ดินเหนียว ดินร่วน หรือดินที่มีฝุ่นมาก
- (ง) ระดับน้ำใต้ดินน้อยกว่า ๔ ฟุต
- (จ) ที่ลาดชัน
- (ฉ) ห่างจากหมู่บ้านชาวพื้นเมืองน้อยกว่า ๑ ไมล์

ข. การเข้าที่พัก

๑. จัดที่พักหรือกระจงให้อากาศหมุนเวียนถ่ายเทได้ดี ไม่อับและแออัด
๒. มีร่องระบายน้ำรอบทุกกระจง และที่พัก
๓. ในเวลากลางวัน ให้ม้วนผ้าข้างกระจงหรือเปิดที่พักให้แสงแดดส่องถึง

๔. มีภาชนะหรือหลุมทิ้งขยะในบริเวณที่พัก และจัดการฝังหรือเผาทุกวัน
๕. ทำเครื่องหมายที่ตั้งส้วม ที่ถ่ายปัสสาวะและน้ำคั้นให้ทหารทราบและกวดขันการปฏิบัติให้ถูกต้อง
๖. ตรวจร่างกายเมื่อมีผู้ใดเจ็บป่วยส่งให้แพทย์รักษา
๗. ผู้บังคับหน่วยต้องออกคำสั่งหรือระเบียบปฏิบัติประจำในเรื่องการสุขาภิบาล เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับหน่วยของตน

ค. การบริการน้ำ

๑. ความต้องการน้ำ วันหนึ่งทหารคนหนึ่งต้องการน้ำเฉลี่ยแล้วดังนี้
 - (ก) ในค่ายพักกึ่งถาวร ๒๐ – ๔๐ แกลลอน (๕๐.๖ – ๑๘๑.๒ ลิตร)
 - (ข) ในค่ายที่พักชั่วคราว ๑๕ แกลลอน (๖๗.๕๕ ลิตร)
 - (ค) ในค่ายที่พักแรมหรือในการเดินทาง ๒ แกลลอน (๕.๐๖ ลิตร)
 - (ง) ในระหว่างปฏิบัติการรบ
 - เกณฑ์ปกติ ๑ แกลลอน (๔.๕๓ ลิตร)
 - เกณฑ์ต่ำ (ไม่นานเกิน ๓ วัน) ๑/๒ แกลลอน (๒.๒๖ ลิตร)
 - สำหรับสัตว์วันหนึ่งต้องการน้ำ ๕-๑๐ แกลลอน (๒๒.๖๕ – ๔๕.๓ ลิตร)
๒. วินัยการใช้น้ำ
 - ก. ผู้บังคับหน่วยต้องกวดขันทหารให้ดื่มน้ำคั้นหรือน้ำกรองสะอาด หรือเจ้าหน้าที่แพทย์รับรอง
 - ข. ทหารทุกคนต้องดื่มน้ำให้เต็มกระติกไว้ทุกคืน และในเวลากลางวันเมื่อมีโอกาสให้ดื่มน้ำให้เต็มกระติกไว้เสมอ
 - ค. ให้ทหารดื่มน้ำจำนวนมากเพียงพอ อย่างน้อยครั้งละ ๑/๒ - ๑ ลิตร และเพิ่มปริมาณมากขึ้นตามต้องการในระหว่างอากาศร้อนจัด การประหยัสน้ำคั้นและน้ำใช้ให้ใช้น้ำเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เมื่อขาดแคลนน้ำควรลดงานหนักระหว่างอากาศร้อนใน เวลากลางวัน

๓. แหล่งน้ำ

ก. ในสนาม น้ำจากทุกแหล่งต้องถือว่าไม่ปลอดภัย น้ำบริโภคต้องทำให้สะอาดเสียก่อน น้ำจากแหล่งต่างๆ กันมีคุณภาพแตกต่างกัน น้ำจากสระแม่น้ำ ลำคลอง สกปรกมากกว่าน้ำจากบ่อ

ข. ถ้าจะใช้น้ำจากแม่น้ำลำธาร ควรแบ่งเขตจากต้นแม่น้ำไปหาปลายน้ำตามลำดับ ดังนี้คือ สำหรับน้ำดื่มและประกอบอาหาร, สัตว์กิน, ชักเสื้อผ้า และสำหรับล้างยานพาหนะ ทุกเขตมีความยาวตามลำน้ำอย่างน้อย ๕๐ หลา และให้มีเจ้าหน้าที่ควบคุม

ค. ถ้าใช้น้ำจากบ่อ

- บ่อต้องห่างจากส้วมอย่างน้อย ๑๐๐ ฟุต
- ภายในรัศมี ๑๐๐ ฟุตรอบบ่อ ควรดูแลให้สะอาดและกันเขตไว้

ง. การทำน้ำให้สะอาด

- นอกจากวิธีต้มเดือดซึ่งเป็นวิธีที่ปลอดภัย ให้ใช้วิธีฆ่าเชื้อโรคด้วยคลอรีน ซึ่งนำไปใช้กับเครื่องกรองแบบใช้ทราย, เครื่องกรองแบบไดอะทอมไมท์, รถบรรทุกน้ำชนิดต่างๆ ถังผ้าใบลิสเตอร์และกระดิกน้ำทั้งนี้ต้องมีคลอรีนเหลืออยู่ในน้ำ ๑ ส่วนใน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ส่วนเป็นอย่างน้อย

- ในเขตการรบ เมื่อทหารไม่มีน้ำที่ทางการจัดให้ ทหารต้องทำน้ำให้สะอาดเป็นบุคคล โดยใช้ยาเม็ดทำน้ำให้สะอาด ๒ เม็ดต่อน้ำ ๑ กระดิก เขย่าทิ้งไว้ ๓๐ นาที จึงใช้ดื่มได้ หรือตามที่เจ้าหน้าที่แพทย์แนะนำ

- ในบางโอกาสที่ไม่มียาเม็ดทำน้ำให้สะอาด ให้ใช้ทิงเจอร์ไอโอดีน ขนาด ๒ ๑/๒ % แทน โดยใช้ขนาด ๒ หยด ต่อน้ำ ๑ กระดิก เขย่าแล้วทิ้งไว้ ๓๐ นาที เช่นกัน

ง. ส้วม

๑. หลักปฏิบัติในการสร้างส้วม เนื่องจากส้วมอาจเป็นเหตุให้เกิดโรคติดต่ออย่างร้ายแรงได้

ก. เมื่อเข้าที่พักต้องสร้างส้วมทันที แม้จะพักเพียงคืนเดียว

- ข. ให้ส้วมอยู่ด้านใต้ลมของที่พักและตรงข้ามกับโรงเลี้ยง
- ค. มีจำนวนส้วมร้อยละ ๘ ของกำลังพล
- ง. ส้วมต้องกันแมลงวันได้
- จ. ส้วมควรอยู่ห่างจากโรงครัวอย่างน้อย ๓๐๐ ฟุต ห่างจากที่พักและแหล่งน้ำอย่างน้อย ๑๐๐ ฟุต และต้องอยู่ต่ำกว่าระดับแหล่งน้ำ
- ฉ. ต้องขุดร่องระบายน้ำไว้รอบส้วมและอย่าระบายไปสู่แหล่งน้ำ
- ช. ไม่ควรขุดส้วมถึงระดับน้ำใต้ดิน
- ซ. ไม่ควรขุดส้วมในที่ดินเหนียว ควรขุดในดินที่น้ำซึมได้สะดวก
- ณ. ควรใช้ผ้ากระโจมหรือกิ่งไม้ใบกันฝาโดยรอบ ในค่ายพักถึงถาวรควรมี

หลังคา

- ญ. ควรมีโคมไฟไว้ที่ส้วม นอกจากสถานการณ์ไม่อำนวย
- ฎ. เมื่อระดับอุจจาระเหลือ ๑ ฟุต จะเติมหลุมหรือจะเคลื่อนย้ายต่อไปให้กลบส้วมด้วยดินพูนสูงจาก ระดับพื้นดิน ๑ ๑/๒ ฟุต

๒. ชนิดส้วมที่ใช้ในโอกาสต่างๆ กัน

- ก. ในการพักประจำ ชม. และพักนาน ให้ใช้ส้วมหลุมบุคคล โดยใช้พลั่วขุดลึก ๑ ฟุต เมื่อถ่ายแล้วต้องกลบทันที
- ข. ในการพักแรมไม่เกิน ๑ สัปดาห์ ให้ใช้ส้วมร่อง โดยขุดร่องกว้าง ๑ ฟุต ยาว ๒ ฟุต ลึก ๒ ๑/๒ ฟุต ดินที่ขุดให้กองไว้ที่ปลายร่อง เมื่อถ่ายแล้วใช้พลั่วตักดินกลบทุกครั้ง อาจขุดร่องยาว ๔, ๖ หรือ ๘ ฟุต ก็ได้ โดยถือเกณฑ์ยาว ๒ ฟุต เป็นที่ถ่าย ๑ ที่
- ค. ในการ “พักแรม” เกิน ๑ สัปดาห์ ให้ใช้ “ส้วมหลุมลึก” โดยขุดหลุมลึก ๓ ฟุต เป็นอย่างน้อยให้ เพิ่มความลึกอีก ๑ ฟุต ต่อระยะเวลาที่พักนานไปอีก ๑ สัปดาห์ ส่วนความกว้างยาวให้เหมาะสม กับขนาดที่นั่งถ่าย พื้นที่นั่งถ่ายอาจสร้างด้วยไม้ไผ่หรือวัสดุอื่นใดก็ได้ ข้อสำคัญต้องกันแมลงวัน ได้ถ้าระดับน้ำใต้ดินสูงให้ใช้ส้วมหลุมยกระดับ

จ. ที่ถ่ายปัสสาวะ

๑. ในการพักประจำ ชม. และ “พักนาน” กำหนดให้ทหารถ่ายปัสสาวะ อย่างปล่อย ให้ทหารถ่ายปัสสาวะตามใจชอบ
๒. ในการ “พักแรม” ไม่เกิน ๓ วัน ให้ขุดร่องปัสสาวะยาว ๑๐ ฟุต กว้าง ๓ ฟุต ลึก ๖ นิ้ว พรวนดินร่อง ให้หลวมๆ ลึกลงไปอีก ๖ นิ้ว กองดินที่ขุดไว้รอบปากร่องเพื่อใช้กลบเมื่อจะเคลื่อนย้ายต่อไป ร่องแบบนี้ใช้ได้สำหรับทหาร ๒๐๐ คน
๓. ในการ “พักแรม” เกิน ๓ วัน ให้ใช้ที่ถ่ายปัสสาวะซึมโดยขุดหลุมขนาด ๔ x ๔ x ๔ ฟุต แล้วใช้กรวดอิฐ หรือ หินย่อยใส่ให้เต็มหลุม ใช้กระบอกไม้ไผ่หรือ กรวยโลหะฝังตามมุมทั้ง ๔ ของหลุม ที่ถ่ายปัสสาวะแบบนี้ใช้ได้สำหรับทหาร ๒๐๐ คน

ฉ. ที่ล้างหน้าและที่อาบน้ำ

๑. ที่ล้างหน้าและที่อาบน้ำ ควรอยู่ระหว่างที่พักกับส้วม
๒. สร้างที่ล้างหน้ายาว ๑๐ ฟุต สำหรับทหาร ๑๐๐ คน
๓. สร้างที่อาบน้ำอย่างน้อย ๓ ที่ สำหรับทหาร ๑๐๐ คน

ช. โรงเลี้ยงและโรงประกอบอาหาร

๑. ให้ตั้งอยู่ตรงข้ามกับส้วม ห่างกันอย่างน้อย ๓๐๐ ฟุต
๒. ขุดหลุมทิ้งเศษอาหาร ๑ หลุม ต่อทหาร ๒๐๐ คน ขนาดกว้างด้านละ ๔ ฟุต ลึก ๔ ฟุต ใช้ดินกลบ หนาอย่างน้อย ๒ นิ้ว ทุกวัน
๓. สร้างหลุมซึมสำหรับกำจัดน้ำล้างผัก อาหารและภาชนะเครื่องใช้
๔. กลบหลุมทิ้งสิ่งปฏิกูลให้เรียบร้อยก่อนเคลื่อนย้ายทุกครั้ง

ข. สุขศาสตร์ส่วนบุคคล

๑. ให้ยึดถือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสุขศาสตร์ส่วนบุคคลตามคำสั่ง ทบ. (คำสั่งชี้แจง) เรื่อง ชี้แจงการปฏิบัติการสุขาภิบาลในที่ตั้งปกติ
๒. ให้กวดขันการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขศาสตร์ส่วนบุคคลของหน่วยทหารอย่างเคร่งครัด

ณ. การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ

๑. ให้ผู้บังคับหน่วยเอาใจใส่และกวดขันการปฏิบัติการสุขาภิบาลในหน่วยและเขตรับผิดชอบของตนโดยเคร่งครัด ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือและคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เหล่าทหารแพทย์
๒. ทหารทุกคนก่อนออกเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ในสนาม ต้องได้รับการปลูกภูมิคุ้มกันโรคโดยครบถ้วนและถูกต้องตามประกาศ พบ. เรื่อง คำแนะนำการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคสำหรับกำลังพล ทบ. ลง ๔ มี.ค.๕๐
๓. ผู้บังคับหน่วยเสนารักษ์มีหน้าที่พิจารณาเสนอแผนการและให้คำแนะนำแก่ ผบ. หน่วยในเรื่องการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ เพื่อให้ผู้บังคับหน่วยออกเป็นคำสั่ง หรือคำแนะนำ การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อสำหรับหน่วยนั้นๆ

ญ. การเคลื่อนย้าย

๑. ต้องตรวจการสุขาภิบาลในบริเวณที่พักให้เรียบร้อยก่อนที่จะเคลื่อนย้าย กลบส้วมหลุมทิ้งสิ่งปฏิกูลให้เรียบร้อย เขียนป้ายบอกไว้ให้ชัดเจน
๒. การเคลื่อนย้ายไม่ว่าด้วยการเดินเท้าหรือด้วยยานพาหนะก็ตาม ให้ถือหลักต่อไปนี้

ก. ให้ทหารได้รับการบริการอาหาร และน้ำสะอาด ประสุกใหม่ ๆ มีสารอาหารครบ ๕ หมู่ และมีจำนวนเพียงพอแก่ความต้องการ

ข. จัดรูปขบวนในระหว่างเคลื่อนที่ให้ทหารได้รับการถ่ายเทอากาศดี เช่น การเว้นระยะห่างดับ การสับเปลี่ยนขบวนหลังพักแต่ละครั้ง

ค. ในการพักประจำ ชม. และพักนาน ต้องจัดการสุขาภิบาลเรื่องส้วม ที่ถ่ายปัสสาวะ ที่ทิ้งเศษอาหารและปฏิกูลอื่นๆ ให้ถูกต้องเรียบร้อย เพราะเส้นทางนี้จะต้องใช้สำหรับหน่วยทหารอื่นๆ ที่ติดตามมาข้างหลัง

ง. ปฏิบัติตามสุขาศาสตร์แห่งการเดินทางให้ถูกต้อง เช่น การระวังรักษาเท้าและอื่นๆ ฯลฯ

ทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยทหารในกองทัพบกใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการปฏิบัติการสุขาภิบาล ภายในพื้นที่รับผิดชอบของหน่วยในสนามได้อย่างถูกต้อง ต่อไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

รับคำสั่ง ผบ. ทบ.

(ลงชื่อ) พล.ท. ประวิชัย ตันประเสริฐ

(ประวิชัย ตันประเสริฐ)

จก.พบ.

กวป.พบ. โทร. ๐-๒๓๕๔-๔๔๒๑